

PRISPEVEK K SPOZNANJU JEZIKOVNE SITUACIJE TRŽAŠKIH SLOVENCEV*

Sodobno jezikoslovje kaže vse večje zanimanje za obravnavanje jezika kot družbenega pojava ter za problematiko jezikov v stiku še posebej. To zanimanje, ki ga izpričuje danes že nadvse obsežna strokovna literatura,¹ ima svoje korenine v nekaterih značilnostih sodobne družbene stvarnosti.

Predvsem postaja danes ponovno vse močnejše zanimanje za nacionalna vprašanja; priča smo novi pomladi narodov, ki je najprej zajela tretji svet, nato pa tudi manjše, v zgodovini zatirane in še neafirmirane, šele danes nastajajoče narode Evrope, v bistvu torej etnične skupine, ki v preteklosti niso razvile lastnega kulturnega jezika in katerih pripadniki se v vsakdanjem življenju poslužujejo poleg lastnega jezika tudi jezika bližnjega velikega naroda.

Prav tako je danes vedno bolj aktualno vprašanje narodnih manjšin, to je delov posameznih narodov, ki so vključeni v drugonarodne države.

Pripadnike manjših etničnih skupin, ki se šele razvijajo v narode, in pripadnike narodnih manjšin druži v jezikovnem pogledu dejstvo, da so oboji prisiljeni obvladati poleg lastnega jezika tudi jezik večinskega naroda, ločuje pa jih stopnja razvitosti njihovega materinega jezika. Oboji so večjezični, toda distribucija jezikov je različna.

Vendar to niso edini primeri večjezičnosti. Če na tem mestu opustimo problematiko večjezičnih izseljenih delavcev, ki je dokaj nova, zaradi neustaljenih razmer od primera do primera različna in vsaj v Evropi kaj malo raziskana,² moramo vsekakor omeniti, da je jezikoslovje s poglobitvijo vedenja o jeziku kot diasistemu, o vrstah in zvrsteh jezika, razširilo pojem večjezičnosti in ga preneslo tudi na jezikovne situacije, ki so včasih veljale za enojezične. Prišli smo tako do spoznanja, da je večina govorcev večjezičnih, to je, da obvlada več jezikovnih sistemov, ki lahko pripadajo istemu diasistemu (npr. obvladanje krajevnega govora A 1 in knjižnega jezika A) ali različnim diasistemom (npr. obvladanje krajevnega govora A 1, knjižnega jezika A ter knjižnega jezika B).

Vendar so med tipi večjezičnosti občutne razlike. Najbolj razširjena je seveda večjezičnost v okviru istega diasistema. Ta se je razvila z industrijsko družbo zaradi novega načina proizvodnje in večje mobilnosti prebivalstva, značilno pa je, da začenjajo široke plasti prebivalstva polno obvladovati diasistem šele v različnih oblikah socialistične ureditve, ko raba določene vrste jezika izgubi

* Referat na strokovnem zborovanju slavistov v Trstu 14. 10. 1976

¹ Eno izmed temeljnih del je knjiga Uriela Weinreicha *Languages in Contact*, New York 1953 (italijanski prevod *Lingue in contatto*, Boringhieri 1974). Obsežna bibliografija o teh vprašanjih je bila zbrana na Inštitutu za narodnostna vprašanja in na Inštitutu za sociologijo in filozofijo v Ljubljani.

² Zadnje čase se za jezikovne probleme izseljencev, ki so večkrat huda ovira za njih vključevanje v družbeno življenje, začenjajo zanimati sindikalne organizacije v industrijsko razvitih evropskih državah; švicarska podružnica italijanske izobraževalno-sindikalne organizacije ECAP-CGIL je aprila 1975 organizirala v Bazlu poseben simpozij, ki je bil usmerjen v praktično reševanje teh problemov.

značaj označevalca socialne pripadnosti.³ Polno obvladovanje diasistema lastnega jezika omogoča govorcu, da v okviru lastnega jezika obvladuje različne govorne položaje, ki seveda zahtevajo zapolnitev z različnimi vrstami jezika.

Drugi tip večjezičnosti je tako imenovana diglosija. Gre za pojav, ko stopijo na mesto nekaterih, navadno višjih vrst materinega jezika (pri tem imam v mislih predvsem zborni, pa tudi splošni pogovorni jezik) ustrezne vrste drugega jezika. Pojav je značilen predvsem za pripadnike etničnih skupnosti, ki niso razvile lastnega knjižnega jezika.

Tretji tip večjezičnosti, ki ga označujemo s terminom bilingvnost, pa je polno obvladovanje dveh različnih diasistemov. V taki idealni obliki je zelo redek pojav, saj predpostavlja povsem uravnovešeno vključenost posameznika v dve različni jezikovni skupnosti. Zato označujemo z izrazom bilingvnost tudi take vrste večjezičnosti, ko sta diasistema, čeprav nepopolna, v rabi enakopravna ali ko je obvladovanje diasistema prvega, materinega jezika popolnejše kot obvladovanje diasistema drugega jezika, skratka tiste jezikovne situacije, ko prisotnost drugega jezika ne ovira polnega razvoja in obvladovanje prvega jezika. Grafično bi tipe večjezičnosti lahko ponazorili takole:

Večjezičnost v okviru istega diasistema	Diglosija	Bilingvnost	
knjižni jezik A	knjižni jezik B	knjižni jezik A	knjižni jezik B
.	.	.	.
.	.	.	.
.	.	.	.

krajevni govor A 1 krajevni govor A 1 krajevni govor A 1 krajevni govor B 1

Vsak pojav večjezičnosti spremljajo bolj ali manj frekventne interference. Interferenca je vsaka deviacija od norme enega ali drugega jezikovnega sistema v govoru večjezičnega govorca, ki se pojavlja kot posledica njegove domačnosti z drugim jezikovnim sistemom. Do interferenc prihaja na vseh ravneh jezika, pogoj za interference pa so razlike v jezikovnih sistemih, ki prihajajo v stik. (Ni nujno, da so te razlike posebno velike: do interferenc prihaja tudi med posameznimi vrstami istega diasistema, prehodni govori so največkrat sad dolgotrajnega stika in interferenc med dvema dialektoma.)

Same razlike v sistemih pa le redkokdaj odločajo o smeri interferenc, čeprav opazamo tendenco, da se manj razvidna in izrazita sredstva enega jezika nadomeščajo z bolj izrazitimi in razvidnimi sredstvi drugega jezika.

V večini primerov pa je smer interference odvisna od izvensistemskih faktorjev, kot so obvladanje jezika, njegova raba, emotivni odnos do jezika, njegova literarna in kulturna vrednost, predvsem pa njegov položaj v družbi (tako imenovani prestiž jezika). Pri tem naj opozorim na številne interference iz knjižnega

³ Zaradi tega se mi zdi termin socialne zvrsti jezika za današnjo slovensko jezikovno situacijo neprimeren ter govorim o vrstah jezika. Hierarhija vrst jezika od krajevnih govorov do knjižnega jezika namreč pri nas ni socialna (in to ne samo zaradi današnje družbene ureditve, temveč tudi zaradi posebnih zgodovinskih razmer), temveč se opira predvsem na obsežnost teritorija, ki ga posamezne vrste jezika pokrivajo, pa tudi na frekvenco posameznih vrst.

jezika v posamezna narečja. Iz smeri interference lahko torej spoznamo, kateri jezik je v določeni družbi dominanten.

Omeniti moramo še en pojav, ki je značilen za večjezične jezikovne situacije. Večjezičnim govorcem se bolj ali manj pogosto dogaja, da v istem govornem položaju nenadoma zamenjajo en govor z drugim. Tudi ta prehod iz koda v kod je možen v okviru posameznih vrst istega jezika (npr. iz pogovornega jezika v narečje ali narobe) kot tudi v okviru dveh različnih diasistemov.

Če bi na osnovi prikazanega modela obravnavali še nedavno jezikovno situacijo v Beneški Sloveniji, bi bila diagnoza zelo lahka in jasna. Ugotovili bi izrazit primer diglosije: prisotnost slovenskega krajevnega govora in italijanskega knjižnega jezika ter odsotnost vmesnih vrst jezika (razen v krajih, kjer je stik s furlanskim prebivalstvom tesnejši: tu je stopil nekako na mesto pokrajinskega pogovornega jezika celo tretji jezik, furlanščina, in bi zato lahko govorili celo o triglosiji).

Interference bi potekale skoraj izključno iz obeh romanskih jezikov v slovenščino, le v primerih, ko bi bil govorni položaj, ki bi zahteval rabo slovenskega narečja, zapolnjen z italijanščino, bi bile opazne interference v obratno smer. Taka distribucija interferenc seveda potrjuje izrazito diglosijsko obliko večjezičnosti.

Ta jezikovna situacija se polagoma spreminja, saj je v Benečiji danes v teku vrsta akcij, ki so usmerjene k slovenskemu izobraževanju mladine in odraslih.

Jezikovna situacija Slovencev v Trstu pa je mnogo bolj zapletena, kar je posledica drugačnega zgodovinskega razvoja, pa tudi drugačnega družbenega in pravnega položaja danes.

Do prve svetovne vojne je bila namreč jezikovna situacija Slovencev na Tržaškem zelo slična jezikovni situaciji v drugih slovenskih pokrajinah, le da je tu zavzemala mesto drugega jezika italijanščina, nemščina pa je bila skoraj vedno potisnjena šele na tretje mesto.

Poudariti je treba, da je bil diasistem slovenskega jezika tudi v tem prostoru celovit, saj je vrsta govornih položajev (omenimo naj bogato kulturno in politično življenje ter rabo slovenščine v cerkvi ter v javni upravi) zahtevala rabo višjih vrst jezika, torej tudi gojenje zbornega jezika. Tržaški Slovenec je tako poznal vse vrste slovenskega jezika, obvladal pa tiste, ki jih je zahtevalo okolje, v katerem je živel. Vse to je v njem razvilo jezikovno zavest, smisel za razlikovanje med posameznimi vrstami jezika.

Poleg slovenščine je tržaški Slovenec obvladal vsaj tržaški italijanski dialekt, ki je varianta beneškega govora (čeprav je bil vsaj pri manj izobraženih ta govor pretkan s številnimi interferencami iz slovenščine⁴), pridobil pa si je tudi nekaj osnov nemščine. Pri izobražencih je bilo seveda poznavanje obeh nematerinih knjižnih jezikov popolnejše, čeprav moramo obenem ugotoviti, da je bila in je še danes raba knjižne italijanščine v Trstu zelo omejena, in to bodisi

⁴ Zanimive primere tega govora najdemo v Schuchardtovi knjigi *Dem Herrn Franz von Miklosich zum 20. November 1883 — Slawo-deutsches und Slawo-italienisches*, Graz 1884.

zaradi odrezanosti od drugih italijanskih pokrajin in svetovljanskega značaja trgovskega mesta kot tudi zaradi prestižnega položaja samega beneškega govora.⁵

Zaradi omejene rabe nemščine, ki je tudi v javni upravi živela poleg italijanščine in slovenščine, ter zaradi slabe razširjenosti knjižne italijanščine je imela slovenščina v nekem smislu celo privilegiran položaj, vsekakor pa je bila za Slovence nesporno prvi in najbolj razviti jezik. Takratno jezikovno situacijo bi lahko torej označili kot izrazito bilingvno (ali trilingvno).

Tudi za ta čas seveda ne moremo zanikati interferenc iz italijanščine v slovenščino, vendar moramo poudariti, da so takrat interference potekale tudi v obratno smer, kar dokazujejo številni slovenski leksemi, ki so prodrli v tržaško italijanščino: v prvi vrsti gre za čustveno obarvane izraze ter za nekatere nevtralne, pretežno strokovne izraze iz dejavnosti tržaških okoličanov.⁶ V obe smeri potekajoča interferenca pa je dokaz dokajšnje družbene enakopravnosti jezikov v stiku.

Ta jezikovna situacija se je bistveno spremenila z aneksijo Primorske k Italiji, z nastopom fašizma, z ukinitvijo slovenskih šol ter z vrsto diskriminacij, ki so popolnoma odrinile slovenščino iz javnega življenja. Normalen razvoj slovenske skupnosti v Italiji je bil nasilno pretrgan, s tem pa je bil pretrgan tudi normalen jezikovni razvoj. Govorni položaji, ki bi zahtevali rabo višjih vrst jezika, so se močno skrčili, saj so se morali Slovenci odpovedati nekdanjemu bogatemu javnemu življenju ter se zadovoljiti z ilegalno kulturno dejavnostjo ter s pollegalno rabo slovenščine v verskem življenju.

Cela generacija tržaških Slovencev je ostala brez sistematične slovenske jezikovne vzgoje, možnosti za spoznavanje in obvladovanje slovenskega knjižnega jezika so bile minimalne. Mnogi so knjižno slovenščino spoznavali zgolj iz jezikovno že takrat nekoliko zastarelih knjig, velika večina je ostala brez poznavanja osnov zborne izreke. Omejena je bila tudi raba pogovornega jezika, ki so ga gojili le v redkokateri družini, dokaj široka pa je ostajala raba slovenskega narečja, občevalnega jezika velike večine družin v okolici, pa tudi v mestu samem.

Izrazito bilingvna situacija izpred prve svetovne vojne se je torej vse bolj spreminjala v diglosijsko. Ilegalni tečaji slovenskega jezika v času fašizma ter partizansko šolstvo med vojno niso mogli kaj bistveno spremeniti tega položaja.

Večje možnosti, da se ponovno vzpostavi bilingvna situacija, so bile dane po vojni z ustanovitvijo rednih šol s slovenskim učnim jezikom ter z institucionalno predpisano, a le v najmanjši meri uresničeno prisotnostjo slovenščine v javnosti.

⁵ Vedeti moramo, da je beneški govor, uradni jezik beneške republike, dolgo časa imel vlogo trgovskega jezika Sredozemlja, da sta samo bogati razmah literarne dejavnosti v Toskani ter dejstvo, da je toskanščina med vsemi italijanskimi govori najbližja latinščini, preprečila, da ni prav beneški govor postal osnova za italijanski knjižni jezik, in odločala, da je ta govor prav zaradi svoje prestižne vloge lahko v Trstu izpodrinil starejši furlanski govor.

⁶ Mnogo tovrstnega gradiva je obdelala Rada Cossutta v razpravi *Parole d'origine slava nel dialetto triestino* (diplomska naloga na filozofski fakulteti tržaške univerze, študijsko leto 1972–1973).

Tudi po vojni so namreč tako zavezniške kot italijanske oblasti v marsičem ovirale normalno življenje slovenske skupnosti na Tržaškem in s tem tudi njen normalni jezikovni razvoj.

Jezikovna represija, ki jo večina izvaja nad manjšino, se še danes kaže predvsem v vztrajnem preprečevanju rabe slovenščine v vseh tistih položajih, ki krepijo prestiž jezika. Tako oblasti z različnimi izgovori onemogočajo rabo slovenščine v izvoljenih svetih, v poslovanju javnih ustanov, na sodišču, skratka povsod tam, kjer naj bi slovenščina pridobila ugled, ki pripada uradnemu jeziku. Ta omejenost rabe povzroča v manjšincu, tudi v primeru, da dovolj dobro obvlada različne vrste slovenskega jezika vključno z zbornim jezikom, občutek, da je italijanščina zaradi širše distribucije funkcijsko polnejša, vceplja mu torej kompleks jezikovne manjvrednosti.

Da družbeni položaj slovenščine še danes ni enak položaju italijanščine, dovolj jasno kaže že dejstvo, da pada celotno breme dvojezičnosti skoraj izključno na Slovence. Italijanov, ki bi se učili slovenščine, je namreč silno malo, obenem pa na Tržaškem skoraj ni Slovence, ki bi ne obvladal vsaj nekaj italijanščine. Zato je vsak stik med Slovencem in Italijanom zapolnjen z eno ali drugo vrsto italijanskega jezika. Tako je raba slovenskega jezika omejena zgolj na notranjo komunikacijo med pripadniki manjšine.

V tem okviru pa so, predvsem zaradi dokaj bogatega kulturnega življenja manjšine, dane možnosti za razvoj višjih vrst slovenskega jezika. Jezikovna situacija tržaških Slovencev torej niha med jezikovno politiko oblasti, ki teži k diglosiji, ter med stremljenjem manjšine, da si zagotovi bilingvnost.

Neenakopravna distribucija obeh jezikov je glavni vzrok, da potekajo danes jezikovne interference skoraj izključno iz italijanščine v slovenščino, in to bodisi v primerih, ko interferenco lahko vsaj do neke mere opravičijo sistemski, notranji jezikovni faktorji, kot tudi v primerih, kjer gre za nedvomno delovanje samo izvenjezikovnih dejstev.

Sistemski faktorji podpirajo predvsem mnoge morfološke interference, največkrat gre za prenos ali reprodukcijo krepkejših italijanskih prostih morfemov v slovenski govor. Poglejmo nekaj primerov takih interferenc:

— Visoka frekvenca opisnega stopnjevanja pridevnikov in prislovov, pri čemer je slovenski gradant *bolj* zamenjan s prislovom mere več, ki reproducira italijanski *più*, npr.:

Nərveč mlat je Berto. — Nəm lahko usak reče, nji je pej malo več teško.

(Italijanščina pozna razen pri redkih izjemah zgolj opisno stopnjevanje, prosti morfem, ki ga pri opisnem stopnjevanju uporabljamo, pa je bolj razviden kot vezani morfem pri stopnjevanju z obrazili.)

— S stališča slovenščine nepotrebna raba imenovalniških oblik osebnih zaimkov, npr.:

Kadar smo pərvič mi imeli stike zə ljubljansko Olimpo...

— Redundantna raba osebnih zaimkov v odvisnih nepredložnih sklonih, tako v primerih, kjer stoji klitična oblika zaimka poleg naglašene, kot v primerih, kjer stoji poleg samostalnika, npr.:

Mene me ne briga. — Kaj se te zdi tiebe? — Problem predvsem oblasti ga premalo uzamejo ka sarcu.

(Gre za pojav, ki ga poleg italijanskih govorov poznajo tudi mnogi drugi govorci na Balkanu, vendar se zdi, da v slovenščino prodira predvsem z zapada in ga zato lahko imamo za interferenco furlanskih in beneških govorov. Sistemski vzrok interference je spet večja razvidnost take podvojene oblike.)

— Raba označevalca relativnosti *ka, ki, ke* ob relativnih zaimkih in prislovih, npr.:

On piše stvari, pač ka r k je vedu. — ...bi lahko pa blo tudā razveljauljeno, dokler ke ni tu objauljeno. — Jen tabat ni blo motorjo, ste mogo jet, ka mər ki je teu vetar.

(Ker so v italijanščini vprašalni in oziralni zaimki in prislovi po obliki enaki, jim v govoru takrat, ko jih rabimo kot relative, večkrat dodamo najsplošnejši veznik *che*, ki dobi funkcijo označevalca relativnosti. Zaradi večje razvidnosti italijanskega jezikovnega sredstva se dvojezičnemu govorcu zdi slovenski relativ nekako premalo relativen in ga zato okrepi.)

— Tvorba negativnega velelnika z glagolom *stati*, npr.:

Ne stoj bit tašen, dej! — Ne stuə j huadet če...

(Severni italijanski govorci poznajo poleg izražanja prepovedi z nikalnico in nedoločnikom tudi vzorec nikalnica + velelnik glagola *stare* + nedoločnik. Druga možnost je krepkejša, zaradi česar se pogosto reproducira v slovenskem govoru.)

Ugotovili smo, da lahko naštete interference vsaj delno opravičijo sistemski, notranji jezikovni faktorji, največkrat večja razvidnost tujih morfemov. Ob tem moramo še enkrat poudariti, da razlike v sistemih sicer odpirajo možnosti za interference, vendar pa same na sebi, brez podpore zunanjih, nejezikovnih faktorjev, le redkokdaj določajo tudi smer interference. Posebno takrat, ko interference potekajo izključno ali skoraj izključno v eno smer, so glavni vzroki interferenc vedno izvenjezikovni. To dokazuje tudi vrsta pojavov, ko ne gre več za nadomestitev šibkejšega jezikovnega sredstva s krepkejšim sredstvom iz drugega jezika, ampak narobe, ko gre za opuščanje določenih jezikovnih sredstev ali za prevzemanje tujih jezikovnih sredstev, ki so po izrazitosti enakovredna domačim ali celo šibkejša.

Tako na primer tržaški Slovenci v relativnih odvisnikih izpuščajo tožilnik zaimenske klitike, ki bi s stališča slovenščine moral dopolnjevati *ki*, npr.:

...ponavlja stvari, ki one že znajo. — Moj sistem je seveda tisti, ki sam se jast naučila.

V teh primerih gre za opustitev jezikovnega sredstva, ki izraža sklon, kar je mogoče prvi znak, da je načeta sama kategorija sklonskosti. (V večji meri opazimo to načetost v govoru ljudi, ki ne živijo v slovenskem okolju.)

Skoraj povsem se opušča raba dvojine, ki je italijanščina ne pozna. Prav tako se vsaj v narečnem oziroma sploh v nekontroliranem govoru opušča raba povratnosvojljnih zaimkov, ki jih italijanščina nima, in se namesto njih rabijo navadni svojljni zaimki, npr.:

Ma zakaj se ne brigáš za tu a je rečil

Zaimek *svoj* pa se često uporablja v pomenu *njegov* ali *njihov*, npr.:

Su a ja mate je balana. — Ga je namlato, zatu ke je spau səs su a jo ženo.

Verjetno je pri tem pomenskem prevrednotenju odigrala določeno vlogo zvočna podobnost zaimka *svoj* z italijanskim zaimkom *suo*, ki pomeni *njegov*.

Našteli bi lahko še celo vrsto drugih, predvsem sintaktičnih interferenc (posebno opazne so razne interference v besednem redu, ne nazadnje pri stavi klitik), za katere bi težko našli jasne in nedvomne razloge v jezikovnih sistemih samih. Omejili smo se na pregled nekaterih gramatičnih interferenc, ker te nekako najgloblje načenjajo jezikovni sistem, saj se jih posamezni govorci zavedajo le v najmanjši meri. Leksikalne interference so mnogo bolj opazne in hitreje prodirajo v zavest, zato se jim govorec vsaj takrat, ko svoj govor kontrolira, lažje izogne. Pa tudi vzroki leksikalnih interferenc so sorazmerno lahko ugotovljivi, saj gre v veliki večini primerov ali za neologizme ali za čustveno obarvane besede.

Raziskovanje slovensko-romanskega jezikovnega stika je še preveč na začetku, da bi lahko podrobneje analizirali interferenčne mehanizme. Vendar že iz skromnega števila primerov, ki smo jih pregledali, postaja jasno, da interferenca ni slučajna, da se ne pojavlja kjerkoli in kakorkoli, ampak vedno na določenih mestih in v določenih oblikah. Tudi ni, kot marsikdo misli, zgolj posledica nezadostnega jezikovnega znanja, ampak plod številnih silnic, ki delujejo na posameznika in na skupnost v celoti.

Težje ugotovljivi so vzroki prehajanja iz koda v kod. Včasih jih pogojuje predmet pogovora, včasih pa čustveno nabit izraz (ali skupina izrazov) sproži nadaljevanje pogovora v drugem jeziku. Vsekakor so ta prehajanja v primerih, ko gre za prehod iz prvega jezika v drugi jezik, precej podobna prehajanju iz ene vrste jezika v drugo, posebno v diglotičnih jezikovnih situacijah. Nekoliko kompleksnejša so v bilingvnih situacijah, saj večkrat ne moremo z gotovostjo ugotoviti, zakaj je govorec prešel iz določene vrste prvega jezika v drugo vrsto drugega jezika (npr. iz slovenskega pogovornega jezika v italijansko narečje). Glavni razlog je verjetno v tem, da hierarhija in distribucija posameznih vrst jezika v obeh diasistemih nista povsem paralelni, pa tudi v nepopolnem obvladanju določene vrste jezika pri posamezniku. Niti ni nujno, da gre za nepopolno obvladanje višjih vrst jezika, nasprotno, večkrat je vzrok prehoda v drugi jezik prav nezadostno obvladanje nižjih vrst prvega jezika.

Čeprav vseh prehodov iz koda v kod ne moremo opravičiti z nepopolnim obvladovanjem diasistema lastnega jezika, saj ne moremo zanemariti posebnega učinkovanja tujih jezikovnih prvin, ki so zaradi tujosti čustveno bolj nabite kot domače, je pa vendarle res, da je frekvenca prehodov iz koda v kod nekako obrat-

no sorazmerna z obvladovanjem diasistema. Prav tako lahko tudi za interference trdimo, da je njihova frekvenca pri posameznem govorcu obratno sorazmerna količini domačih jezikovnih sredstev, ki jih posameznik poseduje.

Oboje, prehod iz koda v kod ter interferenco, lahko torej zaustavimo in omejimo tudi z utrjevanjem vseh vrst prvega jezika, z utrjevanjem zavesti o diasistemu. Ta pa se lahko povsem razvije le v skupnosti, ki živi polno, družbeno enakopravno življenje. Boj proti diglosiji in za bilingvnost mora torej potekati na dveh frontah: ustvarjati je treba pogoje za polno družbeno enakopravnost slovenske manjšine, kar je pogoj za njeno jezikovno enakopravnost, obenem pa mora skupnost svoj jezikovni razvoj zavestno usmerjati, saj je po drugi strani polno razvit jezik pogoj za polno življenje skupnosti.

Stanko Kotnik

Pedagoška akademija v Mariboru

METODIČNI POGLED NA UČNO SNOV

Metodično gledati na učno snov pomeni poglobiti se vanjo z različnih vidikov in odkrivati njen didaktični smisel ter učno-vzgojne možnosti v raznih smereh in povezavah. Večinoma gre za izredno zahtevno in nemalokrat tudi samostojno delo, ki pa je pogoj za funkcionalno ter uspešno vključitev učne teme v učni proces in se precej poenostavlja in shematizira formalno izkristalizira v pismeni učni pripravi.

Še posebej moram potrebnost takšnega lotevanja stvari poudariti za jezikovni pouk in ne nazadnje za njegov slovnični del. Učna priprava, ki bi nastala mimo nakazanega prizadevanja, bi bila le formalistična konstrukcija in za pristno zaživetje obravnavane teme kaj malo vredna, četudi bi bila izdelana na zunaj še tako skrbno in po priznanih didaktičnih točkah. Pravi metodični pogled pa žal ali na srečo nikomur ni dan vnaprej in v dokončni obliki — nasprotno, ob praksi in teoriji si ga mora učitelj nenehno ostriti, širiti in poglobljati, ga preskušati in utrjevati. Ob takem zavestnem odnosu pouk slovenščine nikoli ne bo postal samo bolj ali manj zanesljivo šablonsko opravilo.

Da ne bi izrečene načelne misli dalje razvijal presplošno in preabstraktno, jo bom skušal utemeljevati in osvetljevati ob konkretnem zgledu, pri tem pa mi menda ni treba posebej naglasiti, da ima vsako učivo svoje možnosti in zahteve. Za primer sem izbral slovnično snov, ki je po učnem načrtu na vrsti v 3. razredu osnovne šole, pozneje pa pri sistematičnih preglednih ponovitvah: **trdilni in nikalni stavki**. Tema se zdi na prvi pogled kar se da skromna in preprosta, in ker je zelo skopo in pomanjkljivo obravnavana v slovnica^{*}, jo tako odpravi tudi

^{*} Jezikovna vadnica za prve tri razrede pri nas menda še ni predvidena, delovni zvezek za 3. razred in metodični priročnik za učitelje pa sta šele razpisana.